

Verseghy- emlékév

2017

IN MEMORIAM VERSEGHY FERENC

TUDOMÁNYOS KONFERENCIA
SZOLNOK, 2017.

*Az előadások
összefoglalói*

Az előadások összefoglalói

Balogh Piroska

(ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet, XVIII–XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék)

A Tudományos Mesterszókönyv esztétikai és poétikai szócikkeiről

Verseghy Ferenc *Mesterszókönyv*ét a szakirodalom ezidáig elsősorban nyelvművelési szempontból értelmezte. Holott már a szócikkek terjedelme is jelzi, hogy Verseghy nem csupán egy tematikus latin-magyar szótár elkészítésére vállalkozott, hanem a terminológia magyarítása mellett enciklopédikus célkitűzések is mozgatták a kötet megalkotása során. Előadásomban az esztétikai és poétikai vonatkozású szócikkeket szeretném tudomány- és fogalomtörténeti szempontból megvizsgálni. A vizsgálat központi kérdései a következők: Kirajzolódik-e ezen szócikkek mögött egy strukturált tudomány-koncepció? Milyen fogalomtörténeti változások rajzolódnak ki az egyes szócikkeknél? Milyen forrásokra vezethetők vissza? Hogyan viszonyulnak Verseghy Ferenc korábbi, esztétikai és poétikai vonatkozású írásainak fogalomrendszeréhez és értelmezési kereteihez?

Bencze Lóránt

(Magyar Nyelvstratégiai Intézet)

„... nem csak szóval, hanem szívvel is”: Verseghy Ferenc A keresztény ájtatosságról című kéziratos művének elemzése

Verseghy Ferenc *Keresztény ájtatosságok* című, kéziratban fennmaradt, 1786-ból való munkájába mintegy belecsempészte a katolikus eucharisztia (mise) tridentinumi zsinatot követő hivatalos latin nyelvű állandó részeinek magyar fordítását. Az állandó részek fordítása még a 20. században, a két világháború között is valamiféle partizánakciónak számított, hiszen tilos volt a katolikus egyházban az ún. népnyelv használata e téren. Az előadás témája Verseghy fordításának nyelvi-stilisztikai elemzése és összevetése a két 20. századi fordítással.

Béres Norbert

(DE BTK Irodalomtudományok Doktori Iskola)

Verseghy Ferenc szépprózai műveinek irodalomszociológiai vetületei

Verseghy Ferenc szépprózai műveinek keletkezése és publikálása az útkeresés periódusában, a bizonytalan létállapot leküzdésére folytatott tevékenység, az anyagi biztonság megteremtéséért való erőfeszítés összefüggésében alakult. Ahhoz tehát, hogy Verseghy szépprózai alkotásait gazdasági és olvasásszociológiai szempontból

pozicionálhassuk, szükséges számot vetni a század elején végbemenő irodalmi, kulturális, a könyvpiacra és az olvasóközönségre hatást gyakorló változásokkal.

E körülményekre alapozva előadásom a szépprózai szövegek keletkezéstörténetének gazdasági és szociológiai aspektusaira koncentrálok, azt vizsgálva, milyen társadalmi körülmények alakították a szövegkorpusz létrejöttét. Az előadás a készülő kritikai kiadás tanulságaira épül.

Csörsz Rumen István

(MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, XVIII. századi Osztály)

„tegyen Pejgazosnál, ha tetszik, lovásznak”: Rikóti Mátyás, a verselő Mekk Mester

Verseghy Ferenc névtelenül kiadott satirikus eposza, a *Rikóti Mátyás* (1804) számtalan irányból vizsgálható. Burjánzó szövegvilágában egyaránt megférnek eszmetörténeti pengeváltások, az egyházi és világi kultúrpolitika visszásságaira adott tréfás válaszok, ám szempontunkból most maga a főhős, Rikóti Mátyás az érdekes. Úgy tűnik, Verseghy egészen árnyalt figurát hozott létre: a hagyományos magyar mesterkedő poézis allegóriáját, egyben a vidéki kultúrafogyasztás és -termelés torzképét. A túlzások, amelyekkel hőse sorsát, ízlését és munkamódszerét festi, bepillantást engednek a közköltészetből táplálkozó versfaragók művészi eszközeibe, identitásába. A becsvágyó kántor ugyanis a legkevésbé sem ösztönös és magányos művész: nagyon tudatos hagyománykövetés és -formálás jellemzi, szüntelen kölcsönhatásokkal a környezetében élők igényeivel. Verseghy az elrettentő szándékon túl olyan gazdag dokumentumtárat állított össze ebből az irodalmi-zenei-képzőművészeti közegekből, hogy a mű egyik leginkább értékálló témakörének tekinthetjük. Az előadás ebből a furcsa, bizarr enciklopédiából emel ki néhány fontos részletet.

Doncsecz Etelka

(MTA TKI – DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport)

Patronátus és promóció: Pyrker János László és Verseghy Ferenc levelezése

Pyrker János László és Verseghy Ferenc sok évtizedes ismeretségüket újítják fel 1820 tavaszán, amikor Pyrker frissen kinevezett szepesi püspökként hosszú idő után Pest-Budára látogat. Harminc év múltán találkoznak újra, s rövid ideig nagyon intenzív összeköttetésben állnak. Előadásomban e tudományos kapcsolat megújításának lépéseit és mozgatóit vizsgálom. E tekintetben kiemelten fontosnak látom a két egykori szerzetes közös érdeklődését a fogságélmények iránt. Az elemzés során arra teszek kísérletet, hogy feltárjam, melyikük hogyan használja fel múltbéli s a fogsághoz kötődő élményeit jelenbéli céljai érdekében, s miféle tudományos kapcsolatépítő stratégiák szolgálatába állítják emlékeik felidézését. Szó esik majd készülő s már megjelent művek népszerűsítéséről (Pyrker *Tunisiás* című eposza, Verseghy bibliafordítása), valamint

egymás befolyásának növelése érdekében tett kölcsönös lépésekről (Pyrker közbenjárásáról a tervezett nemzeti zsinaton Verseghy érdekében, valamint Verseghy közbenjárásáról Pyrker érdekében az induló magyar nyelvű katolikus sajtóban). Emellett kísérletet teszek arra, hogy feltárjam a kapcsolat hirtelen megszakadásának okait, ezért kitekintést teszek a korszak nyelvészeti vitái felé, amelyekben Verseghy tartózkodik attól, hogy véleményt nyilvánítson. Egyetlen kivétellel, s ez az írása éppen Pyrkerrel való konfrontálódásának egyik dokumentuma.

Hegedüs Béla

(MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, XVIII. századi Osztály)

Érvek az irodalom léte és fennmaradása mellett: A fogság előtti Verseghy a „kompartment”-ként értett irodalomról

A fiatal Verseghy Ferenc Kazinczy mellett azon kevesek egyike, akik korán felismerik a tudományágak elkülönülése során magára maradó írásművek, a modern szépirodalom autonómiáját. A legújabb evolúciobiológiai kutatások eredményeit modellként alkalmazva előadásomban arra keresem a választ, hogy Verseghy korai írásaiban mi bizonyítja ezt a felismerést, illetve milyen elméleti, kritikai érvekkel járul hozzá a „kompartment”-ként értett szépirodalom egyébként nem törvényszerű megmaradásához.

Hovánszki Mária

(MTA TKI – DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport)

A Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805. című másolatgyűjtemény hitelességéről

Az előadásban a *Versegi Ferentz' Munkáiból. 1805.* című kéziratcsomó hitelességét, illetve a források alapján Verseghy lehetséges szerzőségét vizsgálom. A három mesét magába foglaló csomó az MTAKK RUI 8r. 31. jelzetű, a költőnek a fogságban keletkezett idegen nyelvű másolatait, illetve azokból való fordításait tartalmazó kötet utolsó darabjába van bekötve [MTAKK RUI 8r. 31. VII. kötet (*Satires de Juvenal*); 1–5; 205–209.].

A kanál, a Lekvári Örzse, avagy erősebb a szerelem még a halálnál is és *A Döghalál* című La Fontaine-i, illetve Matthew Priori ihletésű meséket tartalmazó gyűjteményt Császár Elemér is ismerte, illetve felhasználta a költő kisebb költeményeinek sajtó alá rendezésekor. A kéziratcsomóból azonban egyrészt csak két mesét közölt – a *Lekvári Örzse* létezéséről témája miatt hallgatott –, másrészt bár „gondatlan írása és következtelen ortográfiája miatt első fogalmazványnak, vagy sebtében készített másolatnak”, de mégis Verseghy kezétől származónak tartotta a kéziratot.

Az előadásban mindenekelőtt feltárom, hogy a kézirat miért nem származhat Verseghy kezétől (a meséknek ily módon nincs autográf kézírata), ugyanakkor Verseghy oktató meséinek forrását vizsgálva rámutatok arra, hogy miért kell nagy valószínűséggel mégis Verseghy tartanunk a darabok szerzőjének.

Károly Nóra

(Verseghy Ferenc Könyvtár – helyismereti könyvtáros)

A Verseghy-honlap bemutatása

2007 -ben, a névadó születésének 250. évfordulója alkalmából készített emlékdalt a Verseghy Ferenc Könyvtár. Tíz év elteltével a honlap megújult formában és bővebb tartalommal mutatja be Verseghy Ferenc (1757-1822) életútját és munkásságát. A honlap összeállításával a készítők Verseghy szellemi örökségének ápolásában tevékenyen résztvevő irodalomtörténészek, nyelvészek, illetve intézmények és civil szervezetek előtt is tisztelegni kívánnak.

Kiss Margit

(MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet,
XVIII. századi Osztály)

Verseghy és a szótárak

Az előadásban Verseghy híres tervezetéből, a *Proludium*ból kiindulva felvázolom a megálmodott lexikográfiai programját, és röviden áttekintem szótártani munkásságát -- kiemelve jelentőségét a felvilágosodás korának hasonló irányú törekvései közül. Részletesebben elemzem a *Neuverfasste Ungarische Sprachlehre...* című németül írt magyar nyelvtanához illesztett „nominal”-t műfaji és szókészlettani szempontból. Arra keresem a választ, milyen következtetéseket vonhatunk le az e szójegyzékben megörökített nyelvi állapotból.

Laczházi Gyula

(ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet,
XVIII–XIX. Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék)

Az érzékenység és az érzelmek megjelenítése Verseghy költészetében

Verseghy Ferenc művei és az érzékenység viszonyára vonatkozóan a szakirodalomban egymásnak ellentmondó vélemények lelhetők fel. Fried István szerint „Verseghynek sem lírája, sem prózája nem szakítható ki az érzékenység közép-európai történetéből” (*Verseghy Ferenc „romános rajzolatai” és történelmi témájú magyarításai*). Debreczeni Attila viszont úgy látja, hogy az „érzékeny hős és sajátosan öntörvényű világa távol áll Verseghytől, Verseghy műveitől”, s „Verseghy nem tartozik a jellegzetesen »érzékeny« nemzedékek egyikébe sem, nem közeli rokona Ányosnak, de Daykának, Csokonainak sem” (*Verseghy és az irodalmi megújulás*). Az eltérő álláspontok mérlegelésekor természetesen figyelembe kell vennünk, hogy a magyar irodalomtörténetben egymástól jelentős mértékben különböző érzékenység-koncepciók léteznek. Előadásomban elsősorban nem egyik vagy másik koncepció mellett kívánok állást foglalni, hanem azáltal szeretnék hozzájárulni a kérdés árnyaltabb megközelítéséhez, hogy az érzelmek Verseghy műveiben, elsősorban költeményeiben való megjelenési módját teszem

elemzés tárgyává. Ennek során egyrészt tematikus szempontból vizsgálom Verseghy műveit, a bennük megjelenő érzelem-szemantika sajátosságaira mutatva rá. Másrészt poétikai szempontból, az érzelem-reprezentáció módját tekintve igyekszem líratörténeti helyének meghatározását pontosítani.

Lengyel Klára

(ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék)

Verseghy Ferenc, a modern nyelvleíró

Verseghy nyelvtudományi életművének kiemelkedő darabjai a magyar nyelv szerkezet-tanának, vagyis a magyar grammatikának magyar, latin és német nyelvű leírásai. Alak-, szófaj- és mondattani rendszere komplex, teljességre törekvő munka, számos megállapítása messze megelőzi korát. Nyelvtana a mai klasszikus nyelvleírásban is megállná a helyét, sőt olyan meglepetéseket is tartogat számunkra, melyek miatt a fiatal szakemberek (például a sikertelen kísérleti tankönyvek írói) kötelező olvasmányává is válhatna.

Analyticae Institutionum Linguae Hungaricae c. munkájának szótani része tavaly, mondattani kötetei pedig idén 200 évesek, magyar nyelvű kiadását a szolnoki Verseghy Ferenc Könyvtárnak köszönheti a nyelvtudomány.

Verseghy korának egyetlen szellemi irányzatát sem kívánta követni; saját gondolatrendszerében, a józan észre és a természetes körülményekre alapozva dolgozott. Állhatatosan kereste az igazságot. Talán ezért nem vált divatos nyelvészé, de munkássága talán éppen emiatt nem is avult el. Az előadás Verseghy időtálló és ma is új gondolatmeneteit, szemléletét mutatja be.

Lengyel Réka

(MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézet, XVIII. századi Osztály)

Verseghy Usus aestheticus linguae hungaricae című kézikönyvének forrásai

Verseghynek az 1815 és 1817 között elkészült és megjelent kézikönyvei és tankönyvei között különleges helyet foglal el az *Analytica Institutionum Linguae Hungaricae*. A több mint ezer oldalon, három kötetben megjelent munka első két kötetében a szerző a magyar nyelvre vonatkozó fonetikai, grammatikai, szintaktikai és etimológiai ismereteket összegzi, míg a harmadik kötetben az irodalmi műfajokra vonatkozó retorikai, poétikai, stilisztikai és esztétikai megállapításokat közöl. Ez utóbbi kötetel Verseghy a magyarországi kézikönyv- és tankönyvpiacra megmutatkozó hiányt szeretne volna pótolni, és elsősorban a görög és római irodalomra vonatkozó retorikai, poétikai és esztétikai ismereteket gyűjtötte egybe a külföldi szakirodalom alapján. Úgy véli, a műfajokra vonatkozó szabályok minden nyelven egyformán alkalmazhatók, így az itt ismertetett elveket a magyarul író szerzők is eltanulhatják. Az *Usus aestheticus* néhány nagyon rövid, önálló részlettől eltekintve összességében kompilált fordításnak tekinthető.

Fő forrása Johann Georg Sulzer *Allgemeine Theorie der Schönen Künste* c. lexikona. Ez a megállapítás már a korábbi szakirodalomban is megtalálható volt, ennek ellenére az *Usus aestheticus*ban olvasható nézeteket többen a szerző önálló megfigyeléseiként elemezték és értékelték. Valójában azt mondhatjuk, hogy Verseyhy e munkájával a német populárfilozófia és antropológiai esztétika sulzeri vonala legfogékonyabb magyarországi folytatójának bizonyul. Az előadásban Verseyhy kompilációs technikáját mutatom be.

Szilágyi Márton

(ELTE BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet, XVIII–XIX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszék)

Verseyhy Ferenc változó képe Kazinczy Ferenc börtönmemoárjaiban

Kazinczy Ferencnek a fogságáról való feljegyzéseiben -- amelyek között a legismertebb a *Fogságom naplója* -- rendre előfordul Verseyhy Ferenc is, különösen a budai fogság idejére vonatkozó szövegekben, hiszen akkor valóban egymás közelében raboskodtak. Az előadás azt szeretné megvizsgálni, hogy miféle módon változott Kazinczynak az íróársáról sugallt véleménye a különböző időpontokban keletkezett írásokban, s ezek a feljegyzések vajon olvashatók-e Verseyhy életére, a fogságban eltöltött időszakra történeti forrásként. Pontosabban: mire is szolgálhatnak forrásul ezek a róla szóló megjegyzések? A kérdések voltaképpen Kazinczy börtönmemoárjainak forráskritikai mérlegelését érintik, s ennek az érdekes problémának egy konkrét esetben történő exponálását tehetik láthatóvá.

Constantinovitsné Vladár Zsuzsa

(ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék)

„... még most is egészen más malomban őrlenek”: Verseyhy és Révai két külön világa

Verseyhy Ferenc és Révai Miklós és nyelvészeti szembenállása a köztudatban helyesírási vitává egyszerűsödött. Valójában a helyesírás kérdése csupán egy olyan ritka közös pont volt, ahol két teljesen különböző nyelvészeti felfogás párbeszédbe bocsátkozni és ütközni tudott.

Révai gondolatrendszerében a nyelv a beszélők felett álló, öntörvényű eleven organizmus volt, a nyelvészet célja pedig a nyelv ősi rendszerének megismerése és visszaállítása. Verseyhy számára a nyelv szinkron, zárt, analógián alapuló, logikus struktúra, ahol az elemek egymáshoz képest léteznek, a vizsgálat célja pedig az elemek formális és pozíció alapú meghatározása. Verseyhy szemlélete sok ponton a 20. századi strukturalista iskolákkal mutat rokonságot. A két felfogás különbségére jellemző, hogy még terminológiájuk is összemérhetetlen: a mindkettejük által a nyelvet meghatározó négy törvény (*usus, analogia, etymologia, euphonia*) alatt is teljesen mást értettek.

Kettejük utóéletét is ez döntötte el. Révai egységes gondolatvilágából az őt követő korszak nyelvészei ki tudtak ragadni egy-egy őket igazoló részletet, míg Verseyhy felfogása szükségszerűen háttérbe szorult a 20. század közepéig.

